

МОДЕЛЮВАННЯ ОПТИМІСТИЧНИХ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

І. А. Франчук,

к. держ. упр., докторант Національної академії державного
управління при Президентові України

Досліджено тенденції розвитку енергетики за кордоном. Наведено прогноз розвитку енергетики в рамках Програми структурної перебудови економіки України.

Tendencies of development of power industry abroad are researched. The forecast of development of power industry within the limits of the Program of structural reorganization of economy of Ukraine is resulted.

ВСТУП

Експорт енергії до Східної Європи впродовж останнього десятиліття забезпечував надійні надходження до бюджету. На заході України — на теренах Львівщини та Івано-Франківщини — працює Бурштинський енергоострів потужністю 550 МгВт. Із нього електрика постачається до Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії та інших країн колишнього союзу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна майже нічого не зробила для його розширення і, відповідно, збільшення експорту. Ця сфера залишається однією з найнепрозоріших і найкорумпованіших в державі, і посередниками виступають компанії, пов'язані з кожним наступним урядом.

Вони купують українську енергію втричі дешевше за європейську ціну (в окремих випадках навіть дешевше, ніж вона коштує для внутрішніх споживачів України) і заробляють надприбутки. Ці надприбутки зростатимуть і надалі, по мірі того, як дефіцит енергії штовхатиме вгору ціну кіловат-години у країнах Східної Європи.

Адже Угорщина, яку Financial Times згадує як приклад ефективного вирішення енергопроблем регіону і яка стала на шлях розбудови власних енергетичних потужностей, нині є найбільшим покупцем української електрики. Подальше відставання України від розбудови енергетичної співпраці зі Східною Європою

призведе до появи аналогічних проєктів в решті країн регіону.

У віддаленому куточку Угорщини поблизу українського кордону інженери розпочинають найбільше з часу падіння берлінської стіни будівництво електростанції в колишніх комуністичних країнах Південно-Східної Європи.

Перші два блоки цієї станції в Нирташі по 400 МВт сукупною вартістю 1,5 млрд євро планується здати 2011 року, а інші чотири будуть завершені до 2013.

Перевантажена енергомережа в регіоні спричиняє дедалі більше проблем. Угорські компанії скаржаться на високу вартість електрики, у той час як в Албанії, найбільшій країні Південно-Східної Європи, часті її відключення. Косово, Македонія і Румунія також страждають від періодичних блекаутів.

Південно-Східна Європа й Угорщина успадкували від комунізму великий енергетичний сектор, створений для обслуговування важкої промисловості. Вона різко пішла на спад після 1989 р., залишивши невикористаний надлишок електрики. Однак після 2000 р. почався приріст виробництва, і підняв потребу в енергії вище соціалістичного рівня.

Тим часом Євросоюз змусив Болгарію зменшити виробництво струму на АЕС у Козлодуй, одному з найбільших енергогенеруючих підприємств у регіоні.

Відповідно до Договору про Європейське Енергетичне Співтовариство, підписаного 2005 р. Євросо-

юзом і державами Південно-Східної Європи, заохочуються взаємні поставки енергії між країнами у випадку виникнення потреби, причому Румунія й Болгарія теоретично виступають експортерами. На практиці правові питання, відсутність трансграничних передавальних потужностей і військова нестабільність ведуть до того, що міжнародна торгівля не покриває місцевих дефіцитів.

Теплі зими останніх років давали можливість комунальникам впоратися з потребами. Але тиск не слабшає: економісти передбачають щорічне збільшення попиту на 3% у випадку, якщо в економіці регіону збережуть нинішні темпи зростання в 5—6%.

Місцеві уряди реформують енергетику з метою залучення приватних інвесторів, включаючи іноземних. Серед них найбільше присутні тут німецька RWE, чеська CEZ, ENEL з Італії й французька EDF.

Обсяг інвестицій швидко зростає й забезпечує будівництво в Угорщині сучасних газових електростанцій, модернізацію вугільного й енергетичного комплексу "Маріца Іст" у Болгарії й введення торік реактора на 700 МВт у румунському Чернаводе.

За підтримки ЄС здійснюються капіталовкладення й у трансграничній лінії електропередач. Але найбільші розробки, як і раніше, стосуються трубопроводів. Однак проблема в тім, що всі великі інвестиційні проєкти не почнуть працювати раніше 2011 р.

Оптимістичний сценарій базується на стратегічних орієнтирах соціально-економічного розвитку України і може бути ідентифікований як стабільне економічне зростання на основі швидких і радикальних структурних змін, інноваційного і інвестиційного чинників. При визначенні оптимістичного варіанта розвитку економіки враховані основні положення Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. та подальшу перспективу [1].

Для оптимістичного сценарію в довгостроковій перспективі передбачаються високі темпи зростання ВВП на основі реалізації принципу випереджаючого розвитку шляхом активізації ролі держави і реалізації стратегії інноваційного прориву шляхом освоєння базисних технологій нового технологічного устрою в конкурентоздатних галузях економіки і підвищення ефективності діючих виробництв за рахунок модернізації основних фондів. Визначаючий вплив для цього сценарію матимуть середньострокові (інвестиційні) цикли економічного розвитку. При цьо-

му середньорічні темпи зростання ВВП протягом прогнозованого періоду, з урахуванням останніх фактичних показників ВВП, складатимуть 6,5 % за період 2008—2020 рр. З погляду структурної економічної політики, визначальним чинником для оптимістичного сценарію розвитку економіки може стати розширення внутрішнього ринку товарів і послуг [2].

На період 2008—2011 рр. середньорічний темп зростання ВВП прогнозується на рівні 5,9% за рахунок підвищення рівня використання і ефективності наявних резервів виробничих потужностей підприємств. За умови політичної і фінансової стабільності цей період буде відмічений активізацією структурних реформ у всіх напрямках економічної політики, нормалізацією відтворених процесів на виробництві і економіці в цілому.

Програма структурної перебудови економіки України передбачає збереження основних макроекономічних пропорцій, а в співвідношенні між виробництвом товарів і послуг домінуючою буде тенденція збільшення частки виробництва товарів. При цьому основні структурні зміни відбудуться до 2010 року.

Промисловість відіграватиме провідну роль у формуванні економічного потенціалу країни, а її частка в загальному об'ємі валового національного продукту поступово збільшуватиметься до 44,4% в 2010 р. і надалі зберігатиметься приблизно на цьому рівні. Насичення внутрішнього ринку споживчими товарами зумовить зростання попиту на інвестиційні товари. У структурі промислового виробництва зростатиме частка конкурентоздатної продукції кінцевого попиту, перш за все матеріаломістких і наукоємких товарів (продукції важкого машинобудування, верстатобудування, авіакосмічних систем і озброєння, а також хімічної і нафтохімічної галузі, деревообробки). Після тимчасового спаду, обумовленого радикальною аграрною реформою, частка сільськогосподарства в структурі ВВП до кінця прогнозного періоду стабілізується на рівні 11 відсотків. Темпи розвитку будівництва на початковому етапі (до 2005 р.) визначатимуть об'єм житлового будівництва і офісних споруд, а також об'єктів інфраструктури у великих містах. Надалі може відбутися перенесення акцентів з галузей з швидким оборотом капіталу на фондомісткі галузі і, таким чином, виникне необхідність в будівництві нових і реконструкції існуючих промислових об'єктів, зокрема електростанцій. Тому частка

будівництва залишатиметься відносно стабільною впродовж всього прогнозного періоду на рівні 5 відсотків. Основна частка інвестицій для модернізації крупних промислових підприємств після їх корпоратизації, акціонування і приватизації буде доводитися на приватний капітал і іноземні інвестиції.

Реалізація оптимістичного варіанта розвитку економіки України можлива за наступних умов:

- політичної стабільності і взаємодії всіх гілок влади;

- сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури з рівнем зростання обсягів торгівлі, яке перевищує динаміку середньосвітового зростання ВВП при одночасному зниженні світових цін на енергоносії;

- реалізації ефективної стратегії структурних реформ в частині створення умов для функціонування всіх форм власності і виробництва в найважливіших секторах економіки України і здійснення послідовної реструктуризації економіки за рахунок виробництв з високою питомою вагою доданої вартості і швидким оборотом капіталу;

- проведення адміністративної реформи, яка дозволить здійснити формування і реалізацію нової стратегії держави щодо його ролі в забезпеченні подальших перетворень в економіці в поєднанні з високоефективною діяльністю нових інститутів, створених в результаті ринкових перетворень, і, що особливо важливо, кадрового забезпечення діяльності нових інститутів держави відповідно до сучасних умов;

- ефективної промислової і аграрної політик;

- безпомилкового макроекономічного регулювання економіки;

- прозорості діяльності і взаємодії держави і бізнесу, а також взаємної їх відповідальності перед суспільством за результати економічної діяльності;

- створення і розвитку інститутів цивільного суспільства;

- істотного зниження податкового тиску;

- значного розширення внутрішнього ринку за рахунок підвищення рівня життя населення, яке приведе до збільшення споживання і реалізації ефективної політики імпортозаміщення;

- реалізації широкомасштабної програми приватизації із строгим контролем виконання інвесторами інвестиційних зобов'язань при одночасному погашенні внутрішнього державного боргу перед населенням, який виник унаслідок втрати ними засобів в установах Ощадбан-

ку, що значно підвищить рівень довіри населення до держави;

- ухвалення в суспільстві і державі стратегії довгострокового економічного розвитку, пов'язаної з процесами, характерними для сучасної світової господарської системи;

- захисту економічних інтересів України і недопущення в майбутньому підвищення ступеня боргової залежності України, яка протидіє активній стратегії розвитку через політичні і економічні вимоги, що суперечать економічним інтересам держави;

- соціалізації економіки, яка дозволить активізувати роль людського чинника в процесі подальшого розвитку;

- детінізації економіки вже в перші п'ять років до прийнятих масштабів;

- ліквідації бар'єрів на шляху проникнення українських товарів на зовнішні ринки, зокрема шляхом надання політичної підтримки бізнесу з боку виконавчої і законодавчої влади;

- макроекономічної політики, яка сприятиме і стимулюватиме експортну діяльність і імпортозаміщення, в першу чергу, в областях економіки, які мають швидкий оборот капіталу.

У базовому сценарії економічного розвитку для України необхідно впродовж 2008—2011 рр. вийти на темпи економічного зростання, які будуть близькі до середніх для країн з порівняно низьким рівнем економічного розвитку, тобто приблизно до 5 % в середньому за рік і закінчити в цей період формування умов для рівноправного розвитку всіх форм власності на основі їх вільної конкуренції; створити умови і досягти високоефективної і прозорої діяльності, інститутів державного управління, ліквідувати передумови політичної нестабільності.

У зв'язку з очікуваними загостреннями і можливою новою фінансовою і структурною кризою в країнах Азійсько-тихоокеанського регіону, а також очікуваним зниженням темпів світового економічного зростання [3], перш за все в США, Україна може перейти до темпів економічного зростання понад 5% на рік лише в період 2010—2012 років. За таких умов цей період буде періодом порівняно високої віддачі від змін в системі господарювання, ефективної діяльності всіх новоутворених ринкових структур, активізації використання людського чинника.

Період 2011—2020 рр. характеризуватиметься в базовому варіанті зниженням середньорічних темпів економічного зростання (до 4,8 % у

2011—2015 рр. і 3,8 % у 2015—2020 рр.), яке визначатиметься тим рівнем конкурентоспроможності національної економіки, яка може і повинна бути сформована за період 2001—2010 рр. і яка, у свою чергу, визначатиметься рівнем активності інвестиційної і інноваційної діяльності, що матиме місце впродовж всього цього періоду, а також відсутності шоків, які можуть викликати значну депресію в світовій економіці.

Для реалізації базового сценарію бажано, щоб впродовж 2008—2011 рр. мали місце:

- сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура з рівнем зростання обсягів торгівлі, яка перевищує динаміку зростання ВВП країн, які є основними торговими партнерами України;

- послідовне нарощування рівня використання наявних виробничих потужностей впродовж наступних 3 років, що дозволить зберегти виробничий потенціал і професійні кадри;

- підтримка прогресивної структури капіталовкладень у напрямі збільшення питомої ваги витрат на оновлення виробничих фондів при одночасному збільшенні загальних капіталовкладень, динаміка яких через 2—3 роки повинна бути вищою, ніж темпи зростання ВВП;

- збереження порівняно невисокого рівня цін на енергоносії;

- подальша демонополізація, економіки;

- активна роль держави в подальших трансформаційних процесах, особливо в частині здійснення приватизаційних процесів у напрямі формування конкурентних початків серед різних форм власності;

- послідовне вирішення проблем політичного протистояння, які мали місце в період 1999—2007 рр.;

- стабільне макроекономічне середовище;

- проведення адміністративної реформи і подальша стабілізація впродовж перших п'яти років діяльності виконавчих органів влади.

На сьогодні неможливо ставити більш амбітні цілі щодо прискорення темпів економічного зростання, ніж ті, що представлені в оптимістичному варіанті. Відповідно, не можна ставити завдання і про скорочення періоду наближення до рівнів високорозвинутих країн світу, оскільки для цього слід досягти значно вищих темпів економічного зростання, ніж це передбачено оптимістичним варіантом. Слід, проте, відзначити, що окремим країнам вдавалося досягти показників економічного зростання на рівні 7—10% і які можуть бути досягнуті окремими країнами з перехідною економікою в найближчі 5 років. Наприклад, в Югославії пе-

редбачається, що в період економічного зростання темпи зростання ВВП перевищать 10% на рік.

Разом з тим поки ми не можемо прогнозувати темпи економічного зростання на такому рівні впродовж навіть п'ятирічного періоду. Причини цього полягає в тому, що для такого варіанта розвитку подій в українській економіці повинні мати місце ряд умов, які на сьогодні є не виконаними. Перш за все, рівень попиту, який формуватиметься на зовнішніх ринках, зростатиме значно меншими темпами, які знаходяться на рівні приблизно 2,5% на рік для високорозвинених країн. Для країн з перехідною економікою в цілому показники економічного зростання будуть у вказаний період вищі. Вони знаходитимуться на рівні 4,0—4,5 відсотка. Крім того, слід мати на увазі, що Україна в довгостроковій перспективі продовжуватиме скорочення питомої ваги об'ємів торгівлі з основним торговим партнером — Росією і не збільшуватиме торгівлю з іншими країнами в еквівалентному обсязі. Якщо навіть припустити, що ця тенденція зміниться на зворотну і матиме довгостроковий характер, то збільшення зовнішнього попиту з боку інших країн не буде настільки великим, щоб значно перевищити показники економічного зростання для даної групи країн.

Серед країн другої групи, які здатні підтримувати вищі показники економічного зростання (на рівні 5% на рік і більше), є і буде задоволено небагато країн, які одночасно можуть сформувати значне збільшення зовнішнього попиту на товари і послуги українського походження. Перш за все тому, що існує небагато країн, які мали або можуть мати надвисокі темпи економічного зростання. Крім того, період, впродовж якого спостерігалися надвисокі темпи економічного зростання, як правило, був нетривалим. Саме тому вищепераховані чинники не можуть забезпечити для української економіки порівняно високу динаміку прискорення експорту в довгостроковій перспективі. Крім того, про обмежені можливості зростання українського експорту свідчить і те, що зовнішньоторговельний оборот набув критичної величини, що обмежує можливості забезпечення економічної безпеки і формує надвисоку залежність України від зовнішнього світу. У таких умовах це автоматично ставить Україну в залежність від зовнішніх чинників. Оскільки надалі таку залежність не слід посилювати, динаміка збільшення експорту не повинна перевищувати темпи зростання ВВП.

Така тенденція може мати місце виключно за рахунок скорочення імпорту з тим, щоб співвідношення об'ємів зовнішньоторговельного обороту і ВВП складалося на користь останнього або принаймні залишалася таким, як сьогодні. Оскільки ця умова надзвичайно важлива в стратегічному відношенні, а можливості скорочення питомої ваги імпорту для України не можуть бути реалізовані швидко (унаслідок надзвичайно високої залежності від імпорту енергоносіїв, а також імпорту машин і механізмів, за допомогою якого може здійснюватися трансфер високих сучасних технологій до України), єдиним джерелом скорочення питомої ваги імпорту залишається обмеження імпорту товарів і послуг споживчого призначення і проведення відповідної політики імпортозаміщення.

ВИСНОВКИ

Все вищевикладене є істотним обмеженням можливостей прискорення темпів зростання зовнішнього попиту на енергоресурси, який не може істотним чином вплинути на різке збільшення темпів економічного зростання. А це, у свою чергу, дозволяє стверджувати, що:

- по-перше, надвисокі темпи економічного зростання в Україні досягти впродовж порівняно нетривалого періоду часу неможливо;

- по-друге, якщо це і відбудеться, то принаймні після 2010 р.;

- по-третє, період часу, впродовж якого це може відбуватися, буде порівняно коротким (декілька років) і внаслідок цього істотно не вплине на період зближення України з високорозвиненими країнами за рівнем доходів на душу населення і іншими макроекономічними показниками. Саме тому сценарій, який ґрунтується на стабільних надвисокіх темпах економічного зростання, в Україні маловірогідний.

Література:

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. та подальшу перспективу (основні положення). М-во палива та енергетики України. // Новини енергетики. — 2006. — № 3. — С. 1—12.
2. Саух С. Математические модели в электроэнергетике // Энергетическая политика Украины. — 2005. — № 10. — С. 10—19.
3. Скларов В. Масштабные электрические аварии и энергетическая безопасность Украины // Зеркало недели. — 2005. — 5—11 февр. (№ 4). — С. 8.
4. Рамазанов С.К., Методи антикризового управління. Моногр. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 192 с.